

240 ANICII MANLII SEVERINI BOETII
Quis esset, inquit,⁸ rerum omnium finis? Id est enim profecto, quod
desideratur ab omnibus: quod quia bonum esse collegimus, oportet, re-
rum omnium finem bonum esse fateamur.

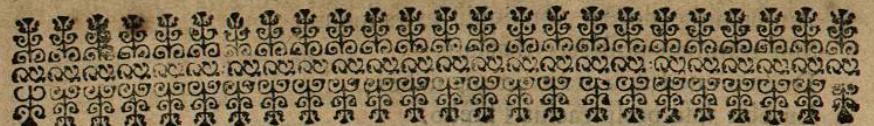
NOTE.

8. *Rerum omnium finis.*] III. Ph[ilosophia] tur, id rerum omnium finis est. At-
Iosophia concludit rerum omnia finis: qui ex dictis summum bonum ab om-
nem esse bonum & quidem summum: nibus rebus desideratur.
quia quod ab omnibus rebus desidera-

METRUM XI.

CONSOLATIONIS PHILOSOPHIAE. LIB. III. 241

METRUM XI.

Q UOD dicitur iambicum. Carmen constans ex uno genere versuum,
quorum quilibet sex pedes habet, saepe imparibus locis spondeum, pari-
bus iambum.

ARGUMENTUM.

P HILOSOPHUS, inquit Philosophia, suam attentiū
consideret mentem: huic quippe lumen ingenitum, quod,
magistro docente, summæ etiam veritatis possit esse princi-
pium.

Q UI S QUI S profundâ mente vestigat verum,
Cupitque nullis ille deviis falli,
In se revolvat intimi lucem visus,

INTERPRETATIO.

Qui inquirit veritatem alto animo, | revocet lumen interioris affectus ad suam
idemque optat nullis decipi erroribus, hic | mentem,

NOTE.

1. *Quisquis.*] Philosophus: nam Philosophus, spectatā nominis interpre-
tatione, is appellatur, qui totā mente
vestigat verum, sapientia studiosus. Ni-
mirum, inquit Tullius s. Tusc. Pytha-
gora ingenium & eloquentiam cùm admir-
atus esset Leon, quasivix ex eo, quā ma-
xime arte consideret? illa artem quidem se-
scire nullam respondit, sed esse Philoso-
phum... raros esse quosdam, qui ceteris
omnibus pro nihilo habitis, rerum natu-
ram studiosè intuerentur, hos se appellare
sapientia studiosos. id est enim, philoso-
phos.

2. *Verum sive veritas duplicitas.*] Verum sive veri-
tas duplicitis est generis, nempe res, &
modus. Res vera est extra, modus ve-
rus est intra mentem: unde posterius
hoc verum sive veritas definiti potest
cogitatio mentis recte percipientis aut
judicantis. Agitur autem hic de hōc
potteriori vero: unde statim dicetur
vers. 6. animum id suis retrusum possidere
thesauris.

3. *In se revolvat, &c.*] Suam men-
tem inspiciat: mens enim humana in

his, quæ naturali lumine cognoscenda

sunt, nullum potest habere judicium

verum certumque (quod nunc dicitur

verum investigandum) nisi praecunte &

Hh

244. Quod si Platonis Musa personat verum,
Quod quisque dicit, immemor recordatur.

INTERPRETATIO.

Quod si Musa Platonis dicit verum: quod | antè oblitus,
unusquisque addiscit, hujus reminiscitur |

NOTE.

15. *Platonis Musa.*] Non approbat quidem Philosophia sententiam Platoni, in hōc quod docuerit, mentes humanas conditas fuisse, antequam hæ conjunctæ fuerint cum corporibus: si quidem id naturali lumine cognoscinon posse videtur; sed in hōc quod putave-

rit, cognitionem philosophicam ita ab innata oriri, ut philosophica nihil aliud sit, quam modus innata, sive innata modifícata: quemadmodum appetitio libera divitiarum, nihil aliud est, quam modus necessitatæ appetitionis circa bonum generatim. Propterea

PROSA XII.

ARGUMENTUM.

PHILOSOPHIA prænitione Boëtij utens, Boëtium ve-
luti memorem docet, Deum tantâ bonitate & potentia
mundum regere, ut omnia, dempto peccato, quod nihil est,
ad Deum, facto quodam circuitu, sponte convertantur, nec
sit aliquid quod summo huic bono vel velit vel possit obsi-
stere.

TUM ego, ^a Platoni^b, inquam, vehementer assentior: nam
me ^a horum ^b jam secundò commemoras. Primum, quod memo-
riam corporea contagione, dehinc cum incertoris mole pressus, amisi.
Tum illa, si superiora, inquit, concessâ respicias, ne illud quidem lon-
gus aberit, quin recorderis, quod te dudum nescire confessus es.
Quid? inquam. Quibus, ait illa, gubernaculis mundus regatur. Me-

INTERPRETATIO.

^a citato versu 15. Metri superioris. | ^b hac iterum in meam memoriam revocas.

NOTE.

1. *Platoni vehementer assentior.*] Præ-
dicta Platonis sententia de recordatione
in duobus versatur. Alterum est, men-
tes humanas, antequam hæ corporibus
jungerentur, fuisse conditas & rerum
omnium doctrinâ preditas: sicut Ari-
stoteles ait ^a. de gen. Alterum, easdem
mentes propter suum cum corpore com-
mercialium præteritæ suæ doctrinæ obli-
tas fuisse, donec suo magistro unque
labore diligentes antiquæ lñæ eruditio-
nis veluti memores recordarentur. Pri-
mum quibusdam etiam Christianis pla-
cuit, ut Origeni: sed refutatur cùm
Epist. Leonis 1. ad Turibium Asturi-
ensem episcopum; tum Concil. Brac-
charense 1. c. 6. Alterum verò à Boëtio

potuit approbari, quatenus mens huma-
na in omni methodo semper à notioribus
ad minus nota progrereditur, ita ut quæ-
cumque notio recens habeatur, illa sit
alicujus prænitionis modus: quemad-
modum quilibet nova appetitio prioris
semper est appetitionis modus. Et cer-
tè cum cogitatio sit ipsa mentis huma-
na vita, cumque mens eadem non po-
tuerit creati nisi vita particeps, conse-
quens videtur, mentem humanam à pri-
mo suo ortu prædictis cogitationibus,
generali scilicet notione & appetitione
summi boni, affectam fuisse.

2. *Horum commemoras.*] Quasi di-
cat; horum memoriam commemoras: hâc
enim duntaxat lege verba recordationis

Longosque in orbem cogat inflectens motus,
5. Animumque doceat, quidquid extra molitur,
Suis retrusum possidere thesauris:
Dudum quod atra texit erroris nubes,
Lucebit ipso perspicacius Phœbo.
Non omne namque mente depulit lumen

INTERPRETATIO.

*& convertens cogitationum longam seriem ne, quod extra se quarit: tum quod jam-
disponat in circuitum, & instruat mentem pridem caligo nigra erroris velavit, id cla-
habere reconditum in suis thesauris id om- rius ipso Sole fulget. Nam corpus,*

NOTE.

regente evidentiā quā nihil est aliud, quām cognitio clara & distincta: evi-
dentiā autem hāc non antē haberī pos-
tēt, quām mens scip̄sam cognoverit: unde illud, nosce te ipsum, de quo jam
locuti sumus.

4. *Longosque in orbem, &c.*] Habeat cogitationem cogitationis, ipsiusque secunda cogitationis tertiam cogitationem, & sic deinceps, ita ut fiat veluti circuitus cogitationum: hāc enim solum ratione p̄cipitatio & p̄judicium, duo veritatis inveniendae im-
pedimenta, vitari possunt.

5. *Animumque doceat.*] Animū dōcere propriè solius Dei est, à quo animū conditus conservatusque primū informatur: frequenti tamen meditatione mens humana suas cogitationes attentiū cogitans, ipsum etiam animū cō putatur docere, quād, mente veluti Deum interrogante, Deoque ei-
dem respondente, naturale lumen sic diffundatur, ut quod antē latebat, id fugatā caligine animadvertisatur. Inter alia autem mens nostra, attentā hāc sua-
rum cogitationum meditatione, doce-
tur, se in se possidere thesaurum, quem extra se invenire tentabat: unde addi-
tur

5. & 6. *Quidquid extra molitur suis retrusum possidere thesauris.*] Molior dicitur à mole: moles fortè à μορλέψει, νετί-
bus submovere: quare quicquid majori-
sive corporis sive mentis virtute agi-
mus, illud dicimur moliri: sic corpore
iter, mente insidias; utroque arcem di-

cimur moliri. Mens ergo extra se tum intelligitur moliri verū, cū sp̄tis suis cogitationibus, subjectam ipsiis cogitationibus materiam considerat atten-
tiū: quod quidem vitium non est: cū nostra cogitatio, utpote quā non est nihil, à rebus exterioribus pendeat, velut effectus à causā, nec vitiosum sit, cognoscendi effecti gratiā, causam considerare. Verū cū plura esse possint in causā, quām in effecto, nihil verò in effecto, quod non sit in causā; prop-
terea mens humana, inveniendo verita-
tem, meliū suas cogitationes; quām subiectam cogitationum materiam pri-
mū contemplabitur: sicut in se, sive suis in thesauris cognoscet, se possidere, quod extra se reperire tentabat: sic in-
veniet evidentiā sive claram distin-
ctamque cogitationem, quā inventā non solum atram nubem, hoc est igno-
rantiam, erroris causam, fugabit, sed ipsum etiam errorem vitabit. Nimirum

9. *Non omne mente depulit lumen cor-
pus.*] Homo non est sola mens, neque solum corpus; sed compositio mentis & corporis in sese invicem agentium: hinc corpus suā in mentem actione innatum ipsius mentis lumen non extinguit quidem sed offundit. Non extinguit, in-
quam: ut enim Deus, hujus luminis naturalis auctor, constantissimus est; sic lumen illud tandiu, quandiu mens durabit, duraturum perpetuum est. At offundit: corpus enim quod corruptitur, Sapientia 9. aggravat animam, & terre-

10. *Obliviosam corpus invehens molem.*
Hāret profecto semen introrsum veri,
Quod excitatur ventilante doctrinā.
Nam cur rogati sponte recta censem;
Ni mersus alto viveret fomes corde?

INTERPRETATIO.

quamvis machina oblivionis parens, non interrogati recte responderetis proprio marte, fugavit ex animo omnem lucem. Certè se- nis fomes veritatis menti profunda insi- men veritatis intus manet, quod diffundi- tur, agente magistro. Quomodo enim in-

NOTE.

na inhabitatio deprimit sensum multa cogi- tantem: hinc corpus nunc dicitur 10. Obliviosam invehens molem.] Cujus propositionis explicandæ duplex est modus: alter Platonicus & fallius: alter philosophicus & verus. Platonici quidem existimarunt, omnes hominum mentes, antequam hāc cum corporibus conjungerentur, conditas fuisse, omni- que doctrinarum genere instructas; sed propter aliquod suum crimen in corpora immixtas infelici commercio omnia, veluti hausto oblivionis poculo, oblitas fuisse, ita ut & corpus oblivionis causa, & mens ipsa deinceps addiscens remi- nisci dicatur: sed sententia hāc falsa est, cū mens humana non priūs crea- ta, quām ipsius corporis forma fuerit. Philosophi verò, saltem ij, qui p̄- judiciis non ducuntur, putant, men- tem humanam inter Deum, cuius ipsa est effectus, & corpus, cuius eadem est forma, medium a Deo quidem statim ab ortu optimis informari cognitioni- bus affectibusque de summo bono, sed à corpore adversis cogitationibus ita turbari, his ut illæ aut pellantur aut saltem obscurerentur: tamen

*11. *Hāret semen introrsum veri.*] Semen, illud dicitur, ex quo insito ali- quid sit: quare semen veri, introrsum sive intra nostram mentem existens, nihil est aliud quām cogitatio, ex quā insitā sit verum judicium: cogitatio autem illa est notio; siquidem judicium verum non sit nisi ex p̄aeuntibus no-
tionibus: quamobrem si non obstante*

impetu corporis, in mente nostrā su- perficie semper aliqua notio sive idea, hāret profecto semen introrsum veri: at ejusmodi notio semper superest, ea sal- tem, quām ab ortu divinitus accepi- mus, ab eo & de eo quod est; nimurum Deo: hinc verum judicium excitatur ventilante doctrinā, quatenus, Magistro monente, naturale illud lumen, instar ignis aurā commoti, paulò longius diffunditur. Seneca ep. 94. omnium enim honestarum verum semina animi ger- runt, qua admonitione excitantur, non aliter quām scintilla flatu levi adju- ignem suum explicat.

*13. *Cur rogati, &c.*] Cur quicum- que literis operam non dedistis, inter- rogati de iis, quā vulgo vocantur axio- mata, ut an totum sit suā parte majus; an alteri faciendum quod tibi fieri non vis? recte responderetis? Sic Socrates & Plato feruntur, pueros de Mathemati- cis interrogasse, quibus pueri, ceu peri- ti, responderint.*

*14. *Ni mersus, &c.*] Nisi in mente ipsā quādam p̄aeasset notio, quā sit ve- luti fomes & materia hujus veri recti- que judicij: quōd enim in mente ejus, qui cæcus natus est, nulla p̄aeſit talis colorum notio sive idea, idcirco frustra- ejusmodi cæcum docebis frustraque in- terrogabis de coloribus, numquam ve- rum rectumque de his feret judicium. Propterea Logici docent, in omni me- thodo semper fieri progressum à notiori- bus ad minus nota.*

mini, inquam, me inscitiam meam fuisse confessum: sed quid afferas, licet jam prospiciam, planius tamen ex te audire desidero. Mundum hunc, inquit, à Deo regi paulo antè minimè dubitandum putabas. Ne nunc quidem arbitror, inquam; nec unquam dubitandum putabo, 5. quibusque in hoc rationibus accedam, breviter exponam. 3 Mundus hic ex tam diversis contrariisque partibus in unam formam minimè convenisset, nisi unus esset, qui tam diversa conjungeret; conjuncta verò naturarum ipsa diversitas, invicem discors, dissociaret, atque divelleret; nisi unus esset, qui quod nexuit, contineret. Non tam vero 10. certus naturæ ordo procederet, nec tam dispositos motus, locis, temporibus, efficientiâ, spatiis, qualitatibus explicaret, nisi unus esset, qui has mutationum varietates manens ipse disponeret. Hoc quidquid est, quo condita manent, atque agitantur, usitato cunctis vocabulo Deum nomino. Tum illa, cum hæc, inquit, ita sentias, par 15. vam tibi restare operam puto, ut felicitatis compos, patriam^a lōspes revisas: sed quæ proposuimus, intueamur. 4 Nonne in beatitudine sufficientiam numeravimus, Deumque beatitudinem ipsam esse concessimus? Ita quidem. Et ad mundum igitur, inquit, regendum nullis extrinsecus adminiculis indigebit: alioquin si quo egeat, plenam 20. sufficientiam non habebit. Id, inquam, ita est necessarium. Per se igitur solum cuncta disponit. Negari, inquam, nequit. Atqui Deus ipsum bonum esse monstratus est. Memini, inquam. Per bonum igitur cuncta disponit: si quidem per se regit omnia, quem bonum esse concessimus; & hic est veluti quidam clavus atque gubernacrum, quo mundana machina stabilis atque incorrupta servatur. Vehementer assentior, inquam, & id te paulo antè dicturam, tenui licet suspicione, prospexi. Credo, inquit: jam enim, ut arbitror, vigilantiū ad cernenda vera oculos^b deducis: sed quod dicam non minus ad^c contuendum patet. Quid? inquam.

INTERPRETATIO.

^a incolamis. ^b mentis. ^c profici posse.

NOTÆ.

Grammaticis dicuntur genitivum re-

gere.

3. *Mundus hic.*] I. Boëtius probat Mundum à Deo regi hōc argumento. Cūm contrariorum aut nullus, aut brevis, aut saltem inæquabilis esse debeat concursus, si mundus sit perpetuus æquabilisque contrariorum concursus, ut revera est, necesse est ut mundus regatur à Deo, à quo illa contraria coniungantur, conjuncta contineantur,

contentaque suis quælibet officiis do-

nentur.

4. *Nonne in beatitudine.*] II. Philosophia utens prænotione Boëtij ipsum Boëtium docet, bonitatem esse veluti clavum atque gubernaculum quo mundana machina regatur: sic autem videtur argumantari. Cūm summum bonum, utpote sibi sufficiens, alieno præsidio non indigeat ad aliquid moliendum; cumque Deus sit summum bonum, Deus

5. Cūm Deus, inquit, omnia bonitatis clavo gubernare jure credatur, eademque omnia, sicuti docui, ad bonum naturali intentione festinent, num dubitari potest, quin voluntariè regantur, seque ad disponentis^a nutum, veluti convenientia, contemporataque rectori, sponte convertant? Ita, inquam, necesse est: nec beatum regimen esse videatur; siquidem detrectantium jugum foret, non obtemperantum salus. Nihil est igitur, quod naturam servans, Deo^b contraire conetur. Nihil, inquam. 6 Quid si conetur, ait, num tandem proficiet quidquam adversus eum, quem^c jure beatitudinis potentissimum esse concessimus? Prorsus, inquam, nihil valeret. Non est igitur aliquid, quod summo huic bono vel velit vel possit obsistere. Non, inquam, arbitror. Est igitur, inquit, summum bonum, quod regit cuncta fortiter, suaviterque disponit^d. Tum ego, quām, inquam, me non modo ea, quæ conclusa est, summa rationum, verūm multo magis hæc 15. ipsa verba^e, quibus uteris, delestant, ut tandem aliquando stultitiam magna latrantem sui pudeat. Accepisti, inquit, in fabulis lacessenteis cœlum^f Gigantes: sed illos quoque, uti condignum fuit, benigna fortitudo depositit. Sed visnrationes ipsas invicem collidamus? forsitan ex hujusmodi conflicitatione^g pulchra quædam veritatis scintilla

INTERPRETATIO.

^a voluntatem. ^b adversari. ^c quia bea- | ^g velut ex mutuo corporum duriorum
titudo est. ^d ut dicitur Sapientia 8. | attritu.
^e utpote sacri textus. ^f deturbavit.

NOTÆ.

alienæ opis non indiget, per se solum adeoque per suam bonitatem faciat necesse est, quod ab ipso sit. Si ergo mundus à Deo regatur, ut regi fateris, mundus divinâ bonitate regatur necesse est.

5. *Cum Deus omnia bonitatis clavo.*] Ex prædictâ propositione infert Philosophia, omnia voluntariè & sponte regi: quia quæcumque summo bono sive bonitate reguntur, hæc voluntariè & sponte reguntur: cūm omnia ad bonum naturali intentione festinent. Sed omnia summo bono sive bonitate reguntur: si quidem Deus, à quo omnia reguntur, & summum bonum sunt una eadem quæres.

6. *Quid si conetur.*] Quintetiam quod summum bonum sit potentissimum, quodque omnia summo bono reguntur, propreterea omnia etiam summâ potestate reguntur: adeoque, ut nihil est quod ve- lit, nihil etiam est quod possit obsistere Deo rectori, sive summo huic bono. Hinc il-

lud Sapientia 8. Attinet à fine usque ad finem fortiter, & disponit omnia suaviter: quæ verba nunc retulit Philosophia, est que unica sacri textus auctoritas, quam in toto hōc opere adhibuerit disertis verbis. Nec mirum: Philosophia enim lumine duntaxat naturali nititur: quamquam Boëtium hæc Sapientia verba delectant, ut tandem aliquando stultitiam magna latrantem sui pudeat: stultitia enim non instar Sapientia, quidquid illa jactitet, attinet à fine ad finem fortiter & disponit omnia suaviter.

7. *Gigantes.*] Fabulantur, Gigantes homines fuisse ab iratâ tellure procreatos in Deorum perniciem; hinc eo usque crevisse feruntur, ut congestis montibus cœlum armis invadere tentaverint, Jovemque & Superos de suis sedibus deturbare. Sed addunt, hos in campis Phlegræis cum diis congressos partim Jovis fulmine, partim Apollinis &

dissiliens. ^a Tu, inquam, arbitratu. Deum, inquit, esse ^b omnium potenter nemo dubitaverit. ^c Qui quidem, inquam, mente constat, nullus proorsus ambigat. Qui vero est, inquit, omnium potens, nihil est, quod ille non possit. Nihil, inquam. Num igitur Deus facere malum potest? Minime, inquam. ^d Malum igitur, inquit, nihil est, cum id facere ille non possit, qui nihil non potest. Ludisne, inquam, me, ^e inextricabilem Labyrinthum rationibus texens, quo nunc quidem, quæ egrediaris, intreas; nunc vero quæ introieris, egrediare: an mirabilem quandam divinæ simplicitatis orbem compli-
cas? Etenim paulo ante à beatitudine incipiens, eam summum bonum esse dicebas, quam in summo Deo sitam loquebare: ipsum quoque Deum summum esse bonum, plenamque beatitudinem differebas: ex quo neminem beatum fore, nisi qui pariter Deus esset, quasi mustum dabis. Rursus ipsam boni formam, Dei, ac beatitudinis loquebaris esse substantiam: ipsumque unum id ipsum esse bonum dicebas, quod ab omni rerum natura pateretur: Deum quoque bonitatis gubernaculis universitatem regere disputabas, volentiaque cuncta ^f parere, nec ullam mali esse naturam: atque hæc nullis extrinsecus summis, sed altero ^g ex altero fidem trahente, insitis, domesticisque proba-

INTERPRETATIO.

^a ut volueris. ^b omnipotentem. ^c hoc | ^d obediens. ^e alterum probante.
de re nemo mente præditus dubitat.

NOTE.

Dianæ telis confixos cecidisse, aliosque sub Aetna monte, alios sub Mycone & Lycopara insulis sepultos esse: nonnullos etiam in Tartarum detrusos impeditatis suæ penas luere. Ovid. 1. Metam.

Neve foret terris securior arduus ether afficitasse ferunt regnum celeste Gi- gantes.

Alaque congestos struxisse ad sidera mon- tes, &c.

Vide si placet Claudiani Gigantomachiam cum notis doctissimi Pyrrhonis, qui ut in omnibus ingenuis artibus, sic in Poëticâ ita versatus est, ut de quacumque re natâ tam strictâ quam solutâ oratione dicere semper sit paratissimus; dignissimus propterea, cui, ad usum serenissimi Delphini, cura explicandi Claudiani fuerit commissa.

8. Malum nihil est.] III. Philosophia addit, malum nihil esse, quod Deus, qui hic dicitur mens omnipotens,

malum facere non possit. Scilicet philosophi distinguitur materia & forma mali. Materia est ipsa voluntas sive potius mens volens, quæ certè aliquid est: forma verò, uti loquuntur, est privatio sive negatio; hoc est ipsa voluntas quatenus non tendit ad Deum, ad quem debet tendere. Nemo ergo, inquit S. Aug. 1. 12. de civ. D. cap. 7. qua- rat efficientem causam mala voluntatis. Non enim est efficiens, sed deficiens: quia nec illa effectio est sed deficiens: deficiere namque ab eo quod summe est, ad id quod minus est, hoc est incipere habere voluntatem malam. Causas per rō defectionum istarum, cum efficientes non sint, ut dixi, sed deficientes, velle invenire, tale est ac si quispiam velit videre tenebras vel audire silentium.

9. Inextricabilem labyrinthum.] Laby- rinthus locus est tantis viarum ambagi- bus inflexus, ut altera alteram exci- tionibus

CONSOLATIONIS PHILOSOPHÆ. LIB. III. 249
tionibus explicabas. Tum illa, Minime, inquit, ludimus; remque omnium maximam Dei munere, quem dudum deprecabamur, exegimus. Ea est enim divinæ forma substantiæ, ut neque in externa dilabatur, nec in se externum aliquid ipsa suscipiat; sed, sicut de ea Par-
menides ait: ¹⁰ Πάντος εὐώνυμος φύσις ἐνάλιγνος ἵγκη, rerum or-
bem mobilem rotat, dum se immobilem ipsa conservat. Quod si ra-
tiones quoque non extra petitas, sed intra rei, quam tractabamus,
ambitum collocatas agitavimus, nihil est quod admirare, cum Pla-
tone ^b sanciente didiceris, cognatos, de quibus loquimur, rebus oportere esse sermones.

INTERPRETATIO.

^a divinum numen est simile moli sphere | cij & interpres sunt, cognatione at-
undique rotunda | b in Timao, ubi Ser- | que affinitate quadam convenienter.
mones, inquit, iis rebus, quarum nun-

NOTE.

piente, ingressus egredi nescias: unde philosophica vocatur, labyrinthus inex-
tricabilis.

10. πάντος, &c.] Hoc est: divi-
num numen est simile moli sphere undique
rotunda; ut sicut huic sphæra, sic Deo
nihil possit addi vel detrahi, illæsæ ejus
naturæ, & ideæ.

